

# Maqola nomi: INTERNALIZATSIYA QILINGAN MIZOGINIYA: ongimiz qa'ridagi patriarxat

**Asl maqola nomi:** INTERNALIZED MISOGYNY: THE PATRIARCHY INSIDE OUR HEADS

**Muallif:** Maria Evteeva

**Manba:** Journal of Integrated Social Sciences, 2024 - 14(1): 82-108

**Nashriyot:**

**Doimiy havola:** [www.JISS.org](http://www.JISS.org)

---

Mazkur maqola Ph.D. candidate Maria Evteeva ruxsati bilan o'zbek tiliga tarjima qilindi. Ushbu ruxsat uchun samimiy minnatdorchiligimizni bildiramiz.

Tarjima O'zbekistonda gender zo'ravonligiga qarshi kurashga qaratilgan mustaqil media-loyiha **Nemolchi.uz** tashabbusi doirasida amalga oshirildi. Ushbu loyiha jamiyatda strukturaviy zo'ravonlik, ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari haqidagi bilimlarni keng jamoatchilikka, shu jumladan, o'zbek tilida ham yetkazishni maqsad qilgan.

**Tarjimon:** Nodira Ibrohimova

**Tarjima sanasi:** 2025-yil

Tarjima Shveytsariyaning O'zbekistondagi Elchixonasi ko'magida tayyorlangan.

---

Tarjimadan foydalanish shartlari:

Mazkur tarjimani erkin o'qish, ta'limiy va ilmiy maqsadlarda foydalanish mumkin, biroq bunda asl manba va asl nashrga havola ko'rsatilishi shart. Tarjimonning ismi va **Nemolchi.uz** loyihasi ko'rsatilishi ham maqsadga muvofiqdir.

# INTERNALIZATSIYA<sup>1</sup> QILINGAN MIZOGINIYA: ongimiz qa'ridagi patriarxat

Mariya Yevteyeva, magistr  
Balear orollari universiteti, Ispaniya

**Ilmiy rahbarlar:**  
Lukresiya Burjes, falsafa doktori  
Balear orollari universiteti, Ispaniya.  
Tomeu Sales Gelabert, falsafa doktori  
Balear orollari universiteti, Ispaniya.

## Annotatsiya

Mizoginiya - bu ayollarning erkaklarga qaraganda past maqomda ekanligi haqidagi ishonchga asoslangan nafratdir. Bu madaniy amaliyot hukmron erkaklar guruhining kuchini saqlab qolish uchun ayollarni kamsitish va ularni tobe etish orqali amalga oshiriladi (Findlay & Piggott, 2005).

Mizoginiyadan kelib chiqqan ichki seksizm esa ayollarning o'zlari va boshqa ayollarga nisbatan o'rganilgan seksistik xulq-atvorni qabul qilishida namoyon bo'ladi (Bearman va boshq., 2009). Bu holat ayollar orasida seksistik munosabatlarni abadiylashtiradi, erkaklar hukmronligidagi madaniyatni mustahkamlaydi va o'z jinsiga qarshi gorizontaal zulm orqali patriarxal tizimni qo'llab-quvvatlaydi.

Ushbu maqolada ichki mizoginiyaning psixologik zulm shakli sifatidagi kelib chiqishi ochib beriladi. Unda ayollarda ichki mizoginiyaning turli ko'rinishlari misollar orqali ko'rsatiladi hamda uning ayollarning ruhiy salomatligiga ta'siri va jamiyat uchun salbiy oqibatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, masalaning yechimlari sifatida psixologik o'z-o'zini anglash yo'li hamda Feministik terapiya nazariyasini qo'llash bo'yicha takliflar bayon etiladi.

<sup>1</sup> tashqaridan berilgan g'oya, qoidalar, qadriyatlar yoki xulq-atvor me'yorlarining inson ongiga kirib, uning ichki ishonchi va shaxsiy qarashlariga aylanishi jarayoni.

## KIRISH

Ijtimoiy fanlar sohasida feministik gender qarashning ahamiyati 1960-yillardan beri feminist olimlar tomonidan ta'kidlanib kelinmoqda. Xareveyning fikriga ko'ra, fan va uning metodologiyalari patriarxal hukmronlikdan ta'sirlangan bo'lib, tarixan ayollarning ozodligiga to'siq qo'yish uchun xizmat qilgan, chunki ular faqat jamiyatimiz tuzilmasidagi seksistik realliklarni aks ettiradi (Haraway, 1978). Hukmron guruh va ijtimoiy sinf g'oyalari jamiyat ichida ustuvor bo'lib qolishiga ko'ra (Marx & Engels, 1974), mavjud jinsiy me'yorlarda mujassam topgan dualistik og'ishlarni chuqur anglash va ongli tarzda tan olish orqaligina haqiqiy transformatsiya jarayoni boshlanishi mumkin.

Shu sababli, antropologiya, sotsiologiya, psixanaliz va psixologiya kabi G'arb modernligiga asoslangan fanlar inson tabiati haqida nazariyalar ishlab chiqib, nafaqat mavjud iyerarxik jinsiy tizimga ilmiy qonuniylik baxsh etadi, balki uning siyosiy mohiyatini ham chetlab o'tadi (Mendez, 2007). Demak, mavjud kuch va iyerarxiyalarni mustahkamlaydigan G'arb mustamlakachilik fanlari tarqatgan gender me'yorlarni tanqidiy o'rganish va buzish zaruriyatga aylanadi.

Gramshining nazariyasi tarixiy jarayonlar natijasida o'z-o'zini anglash g'oyasiga (Gramsci, 1971) asoslanib, tanqidiy ongni rivojlantirish orqali feministlar uchun patriarxatning tushunchaviy qaramog'idan chiqib, feministik nazariya va yondashuvlarni yaratish zarur (Haraway, 1978). Haqiqiy tenglikka asoslangan kelajakka faqat feministik ongni kengaytirish va ijtimoiy fanlar poydevorini qayta qurish orqali erishish mumkin. Audre Lord 1984-yildagi asarida ta'kidlaganidek: «Xo'jayinning qurollari hech qachon xo'jayinning uyini buzmaydi» (Lorde, 2007, 112-bet). Shuning uchun fanlar neytral bilim talabidan voz kechib, siyosiy jihatdan faol ijtimoiy amaliyot sifatida qayta tasavvur qilinishi zarur (Rouse, 1996). Ular orqali ezilganlarning huquqlarini himoya qiladigan tanqidiy yondashuvni tarbiyalash lozim.

Jamiyatda guruhlararo tengsizliklar zulm tizimlari orqali yaratiladi va saqlanadi (Marx & Engels, 1974). Ayniqsa, jins, irq yoki sinf bilan bog'liq farqlar odamlarni guruhlariga ajratish va ijtimoiy hokimiyatni majburiy saqlab turish uchun yetarli asos sifatida ishlatiladi (Bearman va boshq., 2009). Ichki zulm esa marginallashtirilgan guruh a'zolarining ezuvchi ishonchlar, munosabatlar va xatti-harakatlarni qabul qilishi hamda qo'llab-quvvatlashi orqali namoyon bo'ladi. Bu jarayon jabrlanganlarni ezuvchi tizimning haqiqiy hamkorlariga aylantiradi.

Jamiyatda odamlarni ajratib turadigan asosiy dualistik tushunchalardan biri - tayinlangan jinsdir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ta'rifiga ko'ra, «jins» insonlarning biologik va fiziologik xususiyatlarini anglatadi, «gender» esa ayollar,

erkaklar, qizlar va o'g'il bolalarning ijtimoiy qurilgan xususiyatlarini bildiradi (World Health Organization, n.d., 1-3-paragraflar). Keng qamrovli ilmiy ma'lumotlar erkak va ayollar o'rtasidagi xulq-atvoriy farqlarning biologik asosi yo'qligini ko'rsatadi (Bleier, 1984) hamda jins - bu maskulinlik va feminalik dualizmiga asoslangan ijtimoiy toifalash tizimidir (Kosut, 2012). Patriarxal ijtimoiy tuzilmada maskulinlik kuch, ustunlik va yuqori maqom bilan bog'lansa, feminalik kuchsiz ijtimoiy mavqe, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy hokimiyatdan mahrumlik bilan bog'lanadi va bu ayollarni kamsitish va zulmga duchor etadi (Sakalli-Ugurlu, 2003).

Tarixiy jihatdan, ikki xil jinsli tizim madaniy qurilmalarni erkak va ayol xususiyatlari sifatida belgilab, zulmni kuchaytirdi. Bu jarayon iyerarxik munosabatlarni tabiiydek ko'rsatib, ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqishni qoralaydigan yoki jazolaydigan qoidalarni o'rnatdi (Bleier, 1984). Vittig (1982)ning ta'kidlashicha, «erkak» va «ayol» ijtimoiy toifalari aslida har doim siyosiy, iqtisodiy va ideologik tuzilmalar bilan chambarchas bog'liq ekanini yashirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jins haqidagi ishonchlar va stereotiplar turli madaniyatlar va tarixiy davrlarda farq qilishi mumkin, ammo ular doim mavjud madaniy me'yorlar bilan uyg'un bo'lib qoladi (Worell & Remer, 1996).

Bliyer (1984) ta'kidlaganidek, «ayol tabiati» tushunchasi - g'amxo'rlik, passivlik, bog'liqlik, kuchsizlik, intuisiya, aqliy salohiyatning yetishmasligi va majburiy geteroseksuallik kabi xususiyatlarni o'z ichiga olib, ayollarni patriarxal tartibda ularga tayinlangan rol va vazifalarga bo'ysunishini ta'minlaydi. Syerbara va hammualliflar (2022) tomonidan olib borilgan yaqin oradagi tadqiqotlar gender stereotiplar keng tarqalganini va ularni bolalikdayoq kuzatish mumkinligini ko'rsatdi. 8-11 yoshli bolalar ishtirok etgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, hatto yoshlikdanoq bolalar jinsiy rollarni o'zlashtiradi va o'z jinsiy identichligini jamiyat intizomlariga muvofiq shakllantiradi. Ular ayollarni layoqati past va mustaqil deb tasvirlaydigan, erkaklarni esa hissiylik va ifodalikdan mahrum deb ko'rsatadigan stereotiplarni passiv qabul qiladi.

Jins ijtimoiy qurilma bo'lib, biologik funksiya bilan bog'liq bo'lmagani uchun ham sisgender, ham transgender ayollar uning zulmini his qiladi. Shuningdek, zulmning kesishmaligi (Crenshaw, 1991) jins, sinf va gender yo'nalish uning og'irligini yanada kuchaytiradi. Yan Morris o'z avtobiografiyasida erkakdan ayolga aylanish jarayoni haqida shunday yozgan: «Men qanchalik ko'p ayol sifatida muomalaga tortilsam, shunchalik ko'proq ayolga aylanar edim... Men shuni kashf etdimki, hatto hozir ham erkaklar ayollarni o'zlaridan pastroq qobiliyatli, kamroq so'z egasi va albatta o'z manfaatlariga sust e'tibor qaratadigan bo'lishini istar ekan; shuning uchun ko'pincha ularga ko'nardim» (Morris, 1974). Jamiyatda trans ayollarga nisbatan adovat maskulinlikni «ko'proq kuchli va tabiiy», feminalikni esa «kuchsiz va sun'iy» deb qabul qilishdan kelib chiqadi (Serano, 2019, Brogaard, 2020 orqali, 94-bet). Ichki mizoginiyani sisgender hamda transgender ayollar birdek boshdan kechirishlari mumkin, chunki barcha ayollar patriarxatda «omon qoluvchilar»dir;

ular o'z jinsi bilan bog'liq narsalar qadrsizlanadigan jamiyatda ayol bo'lgani uchun muayyan qiyinchiliklarga duch kelgan (Worell & Remer, 1996).

Mizoginiya, ya'ni ayollarga nisbatan chuqur nafrat va adovat jamiyat tuzilmalariga singib ketgan madaniy amaliyot sifatida ishlaydi. U patriarxal hokimiyat dinamikasini saqlab qolish va mustahkamlash uchun kuchli vosita sifatida xizmat qiladi. Findley va Piggot (2005) ta'kidlaganidek, mizoginiya hukmron erkaklar guruhi kuchini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi, ayollarning ezilishi va tobe qilinishi orqali patriarxal tizimni saqlaydi. Jamiyatda ayollarning qiymatsizlanishi tizimli tarzda amalga oshirishi patriarxal gegemoniyaga nafaqat mavjud hokimiyatni saqlab qolish, balki uni doimiy ravishda kengaytirish va mustahkamlash imkonini beradi (Worell & Remer, 1996). Mizoginiya turli mexanizmlar orqali erkaklar ustunligini kuchaytiradi, ayollarni esa chetlatib, ularni kuchsizlantiradi. Natijada, ayollar ko'pincha tobe rollarga mahkum etiladi, resurslar, imkoniyatlar va qaror qabul qilish jarayonlaridan chetga suriladi, shu orqali erkaklar manfaati va nuqtai nazarini ustuvor qiladigan iyerarxik ijtimoiy tartib doimiy ravishda qayta ishlab chiqiladi.

Shuni anglash muhimki, mizoginiya patriarxal tizimlarning tasodifiy oqibati emas. Aksincha, u ularni saqlab qoladigan va mustahkamlaydigan asosiy mexanizm sifatida ishlaydi. Mizoginiya buni jinsiy rollarni majburiy qabul qildirish, erkak imtiyozlarini qonuniylashtirish, jinsiy asoslangan zo'ravonlikni oqlash, ayollar imkoniyatini cheklash va tizimli kamsitish hamda tengsizlikni davom ettirish orqali amalga oshiradi. Demak, mizoginiya jamiyatda ayollarning tobelik va ezilishini qayta-qayta abadiylashtiradi.

Ichki mizoginiya o'rganilgan seksistik xulq-atvorni o'zlari va boshqa ayollarga nisbatan qo'llaganda yuzaga chiqadi (Bearman va boshq., 2009). Bu esa ayollarning boshqa ayollarga nisbatan mizoginistik munosabatlarni qayta ishlab chiqishiga olib keladi, shu tariqa ular o'z jinsiga qarshi gorizontaal zulm orqali markaziy erkak madaniyatini mustahkamlaydilar.

Ichki mizoginiya ayollar eziladigan va tengsizlik ustun bo'lgan jamiyatni saqlashga xizmat qilgani uchun uni anglash, hal etish va qarshi turish juda muhim hisoblanadi.

## **Zulm va mizoginiya**

Zulm - bir guruh ikkinchi guruhga nisbatan ko'proq hokimiyat va imtiyozlarga ega bo'lib, uni ushlab qolish uchun hukmronlik orqali mavjud holatni saqlab qolganda yuzaga keladi (David, 2014). Bu tengsiz kuch dinamikasi bilan belgilanadi, unda bir guruhning boshqasi ustidan hukmronligi tobelikka yoki qarshilikka olib keladi. Hukmron guruhlar o'z kuchini resurslarga kirish imkoniyatini cheklash va tobe guruhlarda qo'rquv yoki pastkashlik hissini shakllantirish orqali amalga oshiradilar (Prilleltensky & Gonick, 1996). Kuch va resurslarning bunday tengsiz taqsimlanishi

zulm ko‘radigan guruhning imkoniyatlari va hayotiy imkoniyatlarini cheklaydi, shu bilan birga hukmron guruhning afzalliklari va imtiyozlarini mustahkamlaydi. Zulm irq va etnik mansublik, jins, sinf, gender yo‘nalish yoki jismoniy qobiliyat kabi turli ijtimoiy omillar va kesishuvchi afzallik bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bu kesishuv bir nechta ezilgan guruhlariga mansub shaxslar uchun marginallashtirishni kuchaytiradi, chunki ular o‘z aylanmalari kesishuviga qarab zulmni turlicha tajriba qiladilar.

Mizoginiya ayollarga yo‘naltirilgan salbiy munosabat, nafrat va adovat sifatida ta’riflanadi. U og‘zaki, ijtimoiy va madaniy ko‘rinishlarda namoyon bo‘lishi mumkin va maskulinlik hamda feminalik tushunchasida chuqur ildiz otadi (Gargam & Lançon, 2020). Mizoginiya tarixi qadimgi Yunonistonga borib taqaladi. Masalan, yunon mifologiyasidagi Xarpiyalar, Furiyalar, Gorgonalar yoki Sirenalar ayollarning yovuz tabiati ifodasi sifatida ko‘rsatiladi. Ular erkaklarni halokatga olib boradigan qo‘rqinchli va halokatli mavjudot sifatida tasvirlangan (Gargam & Lançon, 2020). Yunon faylasuflari ham ayollarni erkaklarga nisbatan kuchsiz, aql jihatidan past va oz fazilatli deb hisoblashgan. Bu Aristotelning quyidagi so‘zlarida yaqqol ko‘rinadi: «Erkak tabiatan ustun, ayol esa past; erkak hukmron, ayol esa tobe» (Aristotle, 1944, 1.1254b).

O‘rta asrlarda ayollarni salbiy tarzda tasvirlaydigan mizoginistik ritorika yanada mustahkamlandi. G‘arb an’anasiga uyg‘un holda ko‘pgina o‘rta asr matnlari ayollarni yovuzlik, zulmat, nuqson, ifloslik, shahvat, aldov, kasallik va erkaklarning halokatining manbai bilan bog‘lab ko‘rsatdi (Caballé, 2019). Bibliyada ham Adam va Yevaning «gunohi asl» haqidagi mif barcha ayollarni shayton bilan tenglashtirish va ularni erkaklar azob-uqubatlari aybdor qilish uchun ishlatilgan. O‘rta asrlarda Bibliyaning katta ta’siri jamiyatda mizoginistik ishonchlarni mustahkam o‘rnatishda hal qiluvchi rol o‘ynadi (Bosch va boshq., 1999). G‘arb tarixi davomida, Aristoteldan to Freydgacha, ayollar barcha jihatlarida erkaklardan past degan ishonch umumiy qabul qilingan me’yor bo‘lib kelgan (Bosch va boshq., 1999). U ayollar ustidan nazorat va zulmni oqlash vositasi sifatida xizmat qilgan. Bundan tashqari, ushbu g‘oyalar zamonaviy fanlar rivojlanishiga chuqur singib ketgan va tabiiydek taqdim etilgan, shu orqali jamiyatda ayollarning tobe maqomi oqlanib kelgan.

Mann (2019) ta’kidlaganidek, mizoginiyani siyosiy hodisa sifatida anglash mumkin. Aniqroq aytganda, mizoginiya patriarxal ijtimoiy tartib ichida faoliyat ko‘rsatadigan keng tarqalgan tizim bo‘lib, u ayollarning tobeligini nazorat qilish va mustahkamlashga xizmat qiladi hamda erkaklar hukmronligini qo‘llab-quvvatlaydi (Manne, 2019). Shu bois u ham holat, ham jarayon bo‘lib, zulmning ham psixologik, ham siyosiy o‘lchamini o‘z ichiga oladi.

Brogaard (2020) mizoginiyani ikki toifaga ajratadi: nafratga asoslangan va mensimaslikka asoslangan. Uning ta’kidlashicha, mizoginiya tabiatan barcha ayollarga qaratilmaydi, balki patriarxat me’yorlariga qarshi chiqqan ayollarga

qaratilgan bo'ladi. Shuning uchun tarixiy ideal feminalikka mos kelmaydigan va an'anaviy g'amxo'rlik, tarbiya va tobelik roldan chiqib ketgan ayollar nafratga asoslangan mizoginiya qurboni bo'ladilar (Brogaard, 2020). Mensimaslikka asoslangan mizoginiya esa ayollar haqidagi umumiy jinsiy stereotiplarda ko'rinadi: ular tabiatan past, axloqan buzuvchi, layoqatsiz yoki johil deb qaraladi (Brogaard, 2020).

Zamonaviy postmodern neoliberal jamiyatimizda mizoginiya avvalgidek oshkora namoyon bo'lmasligi mumkin, ammo uning mavjudligi hali ham keng tarqalgan. Buning yaqqol misoli sifatida 2017 yildagi #MeToo harakatidan keyingi yillarda feministik harakatga nisbatan kuchli qarshi chiqishni ko'rsatish mumkin. Hukmron patriarxal tartib tomonidan yo'lga qo'yilgan kuchli qarshilik feminizmning qadrsizlanishiga va an'anaviy konservativ me'yorlar hamda qonunchilikning qayta tiklanishiga olib keldi. Demokratik va adolatli jamiyatga erishish maqsadida feministik harakat hamda boshqa progressiv qiymatlarga bo'lgan xavotir gegemon neoliberal kuchlarni hukmronlik uchun kurashga qayta turti (Riutort, 2021). Faludi (1991) ta'kidlaganidek, antifeministik reaksiya ayollar tenglikka erishgani uchun emas, balki ularning tenglikka erishish imkoniyati paydo bo'lgani uchun kelib chiqqan.

O'ng qanot va konservativ guruhlar o'z nutqlari va amaliyotlarini tartib va hokimiyat, xavfsizlik va ma'naviyat, shuningdek, patriarxal oila va tartib ahamiyati atrofida g'oyalarni ilgari surish orqali mustahkamladilar. Ular uchun bu «xavfli progressiv yangi madaniyat»ga qarshi javob hisoblanadi (Riutort, 2021, 68-bet). Bu juda xavflidir, chunki u jamiyatimizdagi demokratik qiymatlar va inson huquqlariga to'g'ridan-to'g'ri tahdid soladi. Patriarxal oilaviy tuzilmalarni targ'ib qilish mavjud jinsiy me'yorlarni mustahkamlaydi: erkaklar asosiy moddiy ta'minlovchi va hokimiyat sohibi sifatida ko'riladi, ayollar esa uy ishlariga mahkum qilinib, g'amxo'rlik va uy yumushlarini qilishga majbur qilinadi. Natijada, bu jinsiy tengsizlikni saqlab qoladi, ayollarning ta'lim, ish imkoniyatlari va qaror qabul qilishdagi ishtirokini cheklaydi. An'anaviy jinsiy rollarning abadiylashuvi nafaqat ayollar mustaqilligini cheklaydi, balki erkaklarni kuch va imtiyoz mavqeiga qo'yadigan ijtimoiy iyerarxiyani ham mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, konservativ guruhlar ko'pincha ayollarning reproduktiv huquqlarini cheklaydigan siyosat va qonunlarni qo'llab-quvvatlaydilar, masalan, kontrasepsiya, abort va to'liq jinsiy ta'limga kirishni cheklaydilar. Bu ayollarning mustaqilligi va tanasi ustidan nazorat huquqini buzadi, ularga o'z tanasi va reproduktiv salomatligi haqida qaror qabul qilish huquqini inkor etadi. An'anaviy jinsiy rollar va patriarxal oilaviy tuzilmalarning mustahkamlanishi shuningdek, jinsiy asoslangan zo'ravonlikning normallashtirishiga hissa qo'shadi, chunki bu ideologiyalar oila ichida erkak hokimiyati va nazoratini oqlaydi hamda bunday zo'ravonlikni kechiradi yoki inkor qiladi. Bu esa jazosizlik madaniyatini saqlab, jabrlanuvchilar ovozi o'chiradi.

Natijada, o'ng qanot ritorikasi ko'pincha LGBT shaxslar va oilalarni «an'anaviy bo'lmagan»ligi uchun inkor qiladi, shu tariqa ularning kamsitilishi va marginallashtiruvini davom ettiradi. Avtoritar va konservativ guruhlar LGBT huquq tashabbuslariga masalan, nikoh tengligi va kamsitishga qarshi qonunlarga qarshi chiqish va ularni geteroseksual va sissgender shaxslarga berilgan huquq va himoyalardan mahrum qilish tarixiga egadir.

Mizoginiya inson hayotining turli sohalariga singib ketgan bo'lib, patriarxal ijtimoiy tartib va mavjud hokimiyat dinamikasining asosiy kuchlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Uning ko'rinish darajasi turli madaniyatlar, dinlar bo'yicha farq qilishi, shuningdek, sinf, irq, jinsiy yo'nalish yoki identichlik bilan bog'liq boshqa zulm shakllari bilan kesishishi mumkin. Mizoginiyaning har tomonlama mavjudligi jamiyatning turli sohalarida - san'at, ta'lim, siyosat, fan va umumiy qiymatlarda yaqqol ko'rinadi. Mizoginiyasiz patriarxal gegemoniya kuchsizlanardi, shuning uchun hukmron tizim aholining bir qismi ustidan nazoratni saqlab qolish uchun bu zulmni tizimli ravishda davom ettirishi kerak. Shu sababli patriarxatni saqlab turgan kuchlar feministik harakatga nisbatan juda tajovuzkor va yovuz munosabatda bo'ladi. Feminizm patriarxal tizim uchun haqiqiy tahdiddir, chunki u uning tuzilmalarini shubha ostiga qo'yadi va tanqid qiladi, uzoq vaqt davomida e'tiborsiz qoldirilgan tengsizlik va adolatsizliklarni ochib beradi. Shuningdek, u ayollarni quvvatlantiradi, ularning zulmdan xabardor bo'lishini ta'minlaydi va unga guruh sifatida qarshi turish vositalarini beradi. Dvorkin (1983) ta'kidlaganidek, feminizm siyosiy falsafa sifatida yomon ko'riladi, chunki u ayollarning ozodlik harakatini ifodalaydi, antifeminizm esa mizoginiyaning bevosita ifodasidir. Boshqacha qilib aytganda: «Feminizm yomon ko'riladi, chunki ayollar yomon ko'riladi» (Dworkin, 1983, 195-bet).

### **Mizoginiya va seksizm**

Mizoginiya va seksizm atamaları ko'pincha bir-birining o'rnida ishlatiladi, garchi ayrim olimlar ularni farqli deb hisoblasada, boshqalar ularni bir tanganing ikki tarafi deb ta'kidlaydi. Mann (2019)ga ko'ra, mizoginiyani patriarxal tizimning ijro organi sifatida tushunish mumkin, u mavjud me'yorlar va intizomlarni tartibga solish va qo'llab-quvvatlash uchun javobgardir. Seksizm esa patriarxatning ideologik tarkibiy qismi sifatida qaralishi mumkin, u erkak hukmronligiga asoslangan ijtimoiy me'yor va munosabatlarni oqlaydi va asoslaydi (Manne, 2019). Mohiyatan, mizoginiya ayollar erkaklardan past va shu sababli ularga shunday munosabatda bo'lish kerak degan asosiy ishonchni ifodalasa, seksizm ushbu ishonchning ko'zga ko'rinadigan namoyon bo'lishidir.

Shu bilan birga, Brogaard (2020) ta'kidlaydiki, Mannning nazariyasi va ta'rifi nafratga asoslangan mizoginiyaga taalluqli bo'lsa-da, u mensimaslikka asoslangan mizoginiyani to'liq qamrab olmaydi. Shuning uchun u mizoginiya va seksizmni kesishuvchi toifalar deb hisoblaydi (Brogaard, 2020). Shuni qayd etish kerakki,



«mizoginiya» atamasi ilk bor XVII asrda paydo bo'lgan (Merriam-Webster, n.d.), «seksizm» esa ayollarga nisbatan hurmatsiz munosabatni anglatib, 1965 yilda Franklin va Marshall kollejida tahsil olgan Polina M. Lit tomonidan yaratilgan (Shapiro, 1985). Shuning uchun Brogaardning ta'kidlashicha, seksizm va mizoginiya mutlaqo qarama-qarshi emas, balki o'xshashlikka ega: mizoginiya - bu ayollarga nisbatan nafrat yoki mensimaslik bilan tavsiflanadigan seksizmning bir ko'rinishidir (Brogaard, 2020).

Seksizm ham erkaklarga, ham ayollarga ta'sir qilishi mumkin, u jinsiy stereotiplar kabi turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Bu stereotiplar shaxslarning jinsiga qarab ulardan kutilgan xatti-harakatlarga ta'sir ko'rsatadigan noto'g'ri ishonchlar va qarashlar bilan tavsiflanadi. Natijada, ushbu me'yorlardan og'ish ijtimoiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Biroq mizoginiya faqat ayollarning o'zini nishonga oladi, chunki u feminalik va ayollarga nisbatan chuqur adovatga asoslanadi. Richardson-Self (2018) ta'kidlaganidek, seksizm «oqlovchi tarkibiy qism»ga ega bo'lib, u erkaklar tabiatan ayollardan ustun degan ishonch uchun asos yaratadi va shu orqali patriarxal jinsiy iyerarxiyani ideallashtiradi hamda qo'llab-quvvatlaydi. Mizoginiya esa «adovatning tarkibiy qismi» bilan tavsiflanadi (Richardson-Self, 2018). Shu asosga ko'ra, seksizm ikki shaklga bo'linadi: «in'om» va «dushmanona». In'omdor seksizm mizoginiyaning go'yoki yaxshi niyatli va ijobiy ko'rinishini anglatadi, dushmanona seksizm uning tajovuzkor va salbiy ifodasi hisoblanadi (Glick & Fiske, 1996).

### **Ichki mizoginiya va o'zini yomon ko'rish**

Ayollarda ichki mizoginiya o'zlarining erkaklarga nisbatan pastligiga ishonish va teng huquqqa ega bo'lishlari insofsizlarcha rad etilishiga ishonuvchi ichki nafrat hissi sifatida namoyon bo'ladi (Bearman & Amrhein, 2014). Bu holat feminalik bilan bog'liq ijtimoiy intizomdan og'ishgan ayollarga nisbatan mensimaslik yoki adovat, shuningdek, ularning «tabiiy pastligi» va «iflos tabiati» to'g'risidagi asossiz fikrlarga asoslangan umumiy nafrat bilan kuchayadi (Brogaard, 2020). O'zini yomon ko'rish psixologik hodisasi turli marginal jamoalarda - yahudiylar va afroamerikaliklarda keng tadqiq etilgan. Masalan, Ikkinchi jahon urushi davrida yahudiylar orasida o'zini yomon ko'rish holati keng tarqalgan bo'lib, ko'plari o'z jamoasini tark etgan va ayrimlari hatto Germaniyadagi nasistik rejimni qo'llab-quvvatlash uchun yahudiy guruh tashkil etgan (Lewin, 1948). Xo'sh, shu kabi holatlar qora tanli jamoa ichida ham o'rganilgan. Jost va Banaji (1994) mavjud hokimiyat tuzilmalarini oqlash mexanizmi sifatida stereotiplarning ahamiyatini qayd etadi. Hukmron kuch dinamikasini asossiz ong orqali oqlaydigan stereotiplarni ichkilashtirish natijasida ezilgan guruhlarda o'zini yomon ko'rish va o'z guruhiga nisbatan kamsitish holatlari kuzatilgan, shu tariqa tizim oqlangan va gegemon qoidalarga itoat qilingan.

Shuning uchun o'zini yomon ko'rish marginal guruhlarda jamiyat tomonidan ularga tiqib qo'yilgan ezuvchi me'yorlarni ichkilashtirish va ularga itoat qilish natijasida yuzaga keladigan psixologik hodisadir. Levin (1948) ta'kidlaganidek, noqulay ahvoldagi guruh a'zolari o'z ijtimoiy guruhida qolishga majbur bo'ladi, bu esa adovat va uyatni kuchaytiradi. Ular hukmron va imtiyozli guruhni juda kuchli deb ko'rishadi va unga qarshi chiqishga ojiz deb hisoblaydilar, natijada o'z agressiyasini o'z guruhiga yoki o'zlariga yo'naltiradilar. Kovan va hammualliflar (1998) ta'kidlaganidek, ezilgan guruh a'zolari ko'pincha muammolar manbasini o'zlarining «yetishmovchiliklari»dan deb hisoblaydilar, bu esa norozilikning o'zlaridan o'z guruhlariga ko'chishiga olib keladi. Xuddi shunday, jamiyatda feminalik bilan bog'liq salbiy stereotiplar sababli ayollar o'zlaridan norozi bo'lganda, bu norozilik boshqa ayollarga ham ko'chishi mumkin (Cowan va boshq., 1998).

Ayollar aholi soni jihatdan ko'pchilikni tashkil etsa-da, patriarxal tizimda marginal maqom va tobelik holatida bo'lgani uchun «ko'pchilik-ozchilik» (majority-minority) sifatida qaraladi. Vitrning ta'rifiga ko'ra, ozchilik guruh shunday izohlanadi: «Jismoniy yoki madaniy xususiyatlari sababli ular yashaydigan jamiyatda boshqalardan ajratib ko'rsatiladigan, tengsiz munosabatlarga duch keladigan va shuning uchun o'zini jamoaviy kamsitish ob'yekti deb hisoblaydigan har qanday odamlar guruhi» (Wirth, 1945, Hacker, 1951 orqali, 60-bet). Shuning natijasida, ayollar ezilgan guruhga mansub bo'lgani uchun ichki mizoginiyani boshdan kechiradilar va buni hukmron guruhning ular haqidagi stereotipik qarashlarini qabul qilish hamda o'z guruhidagi boshqa a'zolari past ko'rish orqali ifodalaydilar. Jamiyatdan kelib tushadigan xabarlar va ularning past maqomini ta'kidlaydigan kundalik muloqotlarga qayta-qayta duch kelish ayollarni ushbu ishonchni haqiqiy voqelik sifatida qabul qilishga olib keladi (Hacker, 1951). Natijada, ayollar o'z qadr-qimmatini pasaytiradilar (Cowan va boshq., 1998) va o'zini kamsitish sikllarini davom ettiradilar, bu esa ularga nisbatan amal qilayotgan tizimli zulmni yanada mustahkamlaydi.

Gegemon patriarxal tizimda ayollar «ojiz jins» sifatida qabul qilinadi va haqiqiy hokimiyatdan mahrum bo'ladi. Shu sababli, ko'pincha ular ahamiyat va maqsad topish uchun erkak qiymatlarini qabul qiladilar (Dworkin, 1983). O'zlarini himoya qilish uchun ko'plab ayollar jamiyatdagi ezilgan maqomini yoki inkor qiladi yoki oqlaydi. Bu moslashuv mexanizmlari ularni haqiqat bilan yuzlashishdan saqlaydi va boshlariga tushayotgan adolatsizliklarni oqlaydi. Dvorkin (1983) ta'kidlaganidek, ayollar ko'pincha patriarxat buyruqlariga itoat qiladi va uning qiymatlarini ichkilashtiradi, chunki «hokimiyatsizlar hokimiyatlilarga muhtoj». Erkak intizomlariga va patriarxal iyerarxiyaga moslashib, ayollar qisqa muddatli psixologik yengillik his qilishlari mumkin, ammo ular o'z ezilishini davom ettiradilar va mavjud holatni saqlab qoladilar. Shu bois ko'plab ayollar ichki mizoginiyaga ruhiy himoya mexanizmi sifatida murojaat qiladilar, bu esa ularga ezilish bilan belgilangan dunyoda yashashga yordam beradi. Ular o'zining pastligiga

ishonchni o'zlashtiradi va ayrim ayollar bu tashvishli hisni shubha ostiga qo'ysa-da, boshqalar uni inkor qiladi yoki e'tiborsiz qoldiradi (Millett, 2000).

Ayollarning mizoginiya asosida bir-biriga nisbatan adovati ularning umumiy kurashiga ham to'siq bo'ladi, chunki u hamkorlikka emas, raqobatga turtki beradi va ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oqlaydigan va e'tiborsiz qoldiradigan afsonalarni mustahkamlaydi (Cowan va boshq., 1998). Bu holatni ijtimoiy tarmoqlarda ko'p uchraydigan «jabrlanuvchini ayblash» xatti-harakatlarida yaqqol ko'rish mumkin. Masalan, zo'rlash yoki o'ldirish qurbonlari boshqa ayollar tomonidan «erkaklarning tajovuzkor xatti-harakatini qo'zg'atgan», «jazoga munosib bo'lgan» deb ayblanadi. Tadqiqotlar shuningdek, seksistik ishonchlar va zo'rlash haqidagi gaplarni qabul qilish darajasi ham erkaklar, ham ayollarda kuchli bog'liqlikka ega ekanini ko'rsatgan (Angelone va boshq., 2021).

Oxir-oqibat, mizoginiya patriarxat ichida ayollar ustidan nazorat tizimi sifatida ishlaydi va uning qoidalariga itoat etmaganlar jazolanadi. Bu nazorat mexanizmi jamiyat tuzilmalariga chuqur singib ketgan bo'lib, zararli jinsiy me'yorlarni mustahkamlaydi va ayollar mustaqilligini cheklaydi. Bu me'yorlarga qarshi chiqish oqibatlaridan qo'rqish ko'pincha ayollarni ezuvchi standartlarga itoat qilishga majbur qiladi, shu bilan mizoginiya sikllarini yanada mustahkamlaydi. Seksizm va mizoginiyani qo'llab-quvvatlab, ayollar o'z past maqomini saqlaydilar (Becker, 2010) va mavjud holatni abadiylashtiradilar. Shu sababli, ichki mizoginiya qanday ishlaydi va ayollarning hamkorlik qilishlariga to'siq qo'yadigan omillar nimalar ekanini anglash muhimdir. Ushbu to'siqlarni tan olish va hal etish orqali ayollar kuchliroq ittifoqlar tuzishlari, ovozlarini kuchaytirishlari va o'z ezilishlarini abadiylashtirayotgan tizimlarga birgalikda qarshi chiqishlari mumkin.

### **Ichki mizoginiya qanday ishlaydi?**

Chesler (2001) ta'kidlashicha, ichki mizoginiya qanday ishlashini anglash uchun ayollarni erkaklardan kamroq seksist deb hisoblamaslik va ularni ideallashtirmaslik muhim. Aksincha, ayollarni «ham shafqat, ham shafqatsizlik, ham hamkorlik, ham raqobat, ham egoizm, ham fidokorlikka qodir insonlar» sifatida qabul qilish zarur (Chesler, 2001, 21-bet). Buni tan olish ichki mizoginiyaning murakkabligini anglash va uning keng tarqalgan ta'sirini yo'q qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu hodisaning ko'p qirrali mohiyatini anglab, ayollar vaqt o'tishi bilan ichkilashgan og'ishlar va zararli ishonchlarga qarshi kurashishni boshlaydilar.

Ichki mizoginiya ayollarda turli xil xatti-harakatlarda kuzatilishi mumkin. Beyrman va Amrxayn (2014) uning olti turdagi ko'rinishini ta'riflaydilar:

- **Hokimiyatsizlik** - ayollar o'zini haqiqatdagidan ko'ra ko'proq cheklangan va kamroq qobiliyatli deb hisoblashi.

- **Obyektlashtirish** - ayollar o'zini tashqi ko'zlar bilan kuzatilayotgan tana sifatida ko'rishga o'rganishi.
- **O'zligini yo'qotish** - ayollar o'z ehtiyoj va istaklarini tan olmasligi yoki ularni qurbon qilishi.
- **Inkor etish** - ayollar o'z hissiyot va fikrlarini, ayniqsa, ular erkak standartlariga mos kelmasa, ahamiyatsiz deb hisoblashi.
- **Tahqirlash** - ayollar tanqiddan jinsiy rollarni nazorat qilish vositasi sifatida foydalanishi.
- **Ayollar orasida raqobat** - seksizm orqali yuzaga kelgan resurslar kamligi va qiyinchiliklar uchun aybni boshqa ayollarga yuklashi (Bearman & Amrhein, 2014).

Bu ro'yxatga qo'shimcha qilib, jinsiy rollarni passiv qabul qilish ham kiritilishi mumkin (Dehlin, 2019).

Ichki hokimiyatsizlik «o'rganilgan ojizlik» psixologik hodisasi bilan bog'lanishi mumkin (Rosellini & Seligman, 1976). Bu holatda insonlar salbiy voqealarga qayta-qayta duch kelgandan so'ng yechim mumkin bo'lgan vaziyatlarda ham passiv taslimlikni boshdan kechiradilar. O'rganilgan ojizlikka duch kelgan ayollar o'zini haqiqatdagidan kuchsiz deb hisoblaydi va yangi ko'nikmalarni yoki nufuzli rollarni egallashni talab qiluvchi faoliyatlarga kam qiziqish bildirishadi. Bu xatti-harakat inkor etish bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, ya'ni ayollar o'z fikrlari yoki yutuqlarini patriarxal tizimda ahamiyatsiz deb hisoblashga moyil bo'lishadi. Bu holat ilm-fan yoki nufuzli lavozimlarda ayollarning kamroq namoyon bo'lishini to'liq tushuntirib bermasa-da, ular orasida «imposter sindromi» (o'z yutuqlarini arzimaydi deb his qilish)ning keng tarqalishiga hissa qo'shishi mumkin (Edwards, 2019).

Obyektlashtirish tushunchasini ilk bor Simona de Bovuarning «Ikkinchi jins» asarida bayon qilgan. Unda ayollar o'zini asosan erkak nuqtai nazaridan qabul qilishi haqida so'z boradi, bu jarayon «erkakcha nazar» deb ataladi (De Beauvoir, 1949). Bu jarayon insonning o'z tanasini boshqalar qanday ko'rishini anglash va shu bilan birga o'zining ichki tajribalarini e'tiborsiz qoldirish orqali namoyon bo'ladi. Buning natijasida, o'zini ob'yektlashtiruvchi ayollar o'z qadrini faqat tashqi ko'rinishlari bilan chegaralaydilar (Breines va boshq., 2008).

O'zini seksuallashtirish esa obyektlashtirish bilan bog'liq hodisa bo'lib, ayolning o'zini qanday his etishi uning tashqi jozibadorligiga qarab shakllanadi. Bu amaliyot ayolning o'zidan uzilishini kuchaytiradi, chunki u faqat tanani mavjud hisoblab, ichki olamni his qilish muhim emas, degan qarashni mustahkamlaydi (Bearman & Amrhein, 2014). Ijtimoiy tarmoqlar davrida o'zini ob'yektlashtirish va seksuallashtirish yosh qizlar hayotida tobora keng tarqalmoqda. Ular o'z qadrini rasm va videolar orqali tashqi ko'rinishlari bilan bog'lab qo'ymoqda. Shuni alohida qayd etish kerakki, neoliberal kapitalistik tizimda bunday xatti-harakat ko'pincha

ayollar uchun «quvvatlanish» shaklida ko'rsatiladi, garchi u seksistik jinsiy rollarni va ezuvchi tuzilmalarni mustahkamlasa-da.

«O'zligini yo'qotish» hodisasi ayollar o'z ehtiyojlaridan ko'ra boshqalarning ehtiyojlarini ustun qo'yganda namoyon bo'ladi. Bu xatti-harakat ayniqsa onalar orasida ko'p uchraydi, ular ko'pincha bolalariga qarash uchun ish joyini ixtiyoriy tark etadi yoki ish soatlarini qisqartiradi. Deloitte'ning 2023 yilgi Women @ Work Survey tadqiqotiga ko'ra, ayollar hali ham uydagi bola parvarishiini 46%i uchun mas'ul, erkaklar esa atigi 34%i uchun (Parmelee & Codd, 2023). Shuningdek, so'rovda qatnashganlarning uchdan biri o'z kasbiy faoliyatidan ko'ra turmush o'rtog'ining ishini ustun, deb hisoblaydi. Bu sharoitlar ayollarni quyi maoshli, noaniq ish o'rinlariga mahkum etadi, ko'pincha ularni parvarish sohasiga yo'naltiradi va natijada ularning nafaqalari kamayadi hamda «kambag'allikning feminizatsiyasi» deb ataladigan hodisani davom ettiradi.

Tahqirlash va boshqa ayollar bilan raqobat ichki mizoginiyaning eng ko'zga ko'rinadigan jihatlaridir, chunki ular to'g'ridan-to'g'ri boshqalarga qaratilgan xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Shu bois, ichki mizoginiyaning eng ko'p tahlil qilingan ifodasi ham shu hisoblanadi. Bu haqda ko'plab kitoblar yozilgan, masalan: Woman's Inhumanity to Woman (Fillis Chesler), Right-Wing Women va Woman Hating (Andrea Dworkin), Down Girl (Keyt Mann). Ushbu asarlar ichki mizoginiyaning turli shakllari, ko'rinishlari va oqibatlarini ko'rsatish orqali uning jamoatchilik tomonidan yaxshi anglanishiga hissa qo'shadi. Ayollar seksistik amaliyotlarda qanday ishtirok etishi va ularni qanday davom ettirishini ko'rsatib, bu asarlar jins va hokimiyat haqidagi mavjud afsonalarga shubha soladi va ayollar orasida mizoginiyaga qarshi kurashda ko'proq xabardorlik, hamdardlik va hamjihatlik zarurligini ta'kidlaydi.

Dushmanona seksizm turli ko'rinishlarda ifoda etiladi: tajovuzkor tildan foydalanish, seksistik haqoratlar, passiv-tajovuzkor xatti-harakatlar, jabrlanuvchini ayblash va inkor etish. Bu turdagi xatti-harakat jamiyat va madaniyat ta'sirida chuqur singib ketgan mizoginistik ishonch va qiymatlarni o'zlashtirgan ayollar orasida ko'proq uchraydi. Bu hodisaning yaqqol misolini umri davomida seksistik kamsitishga duch kelgan keksa ayollarda ko'rish mumkin. Ular ko'pincha tenglik uchun kurashayotgan yoki ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi chiqishga harakat qilayotgan yosh qizlarni tanqid yoki haqorat qiladi (Chesler, 2001). Ular hayoti davomida ma'lum xatti-harakatlarni qabul qilgan va oqlab kelganlari uchun bu mizoginiya ularning o'z xatti-harakatlariga singib ketgan.

Evolyusion nuqtai nazardan qaraganda ham, ayollar ko'proq bilvosita tajovuz shakllarini rivojlantirgani, xavfi past usullarni qo'llagani ta'kidlanadi. Bularga gap-so'z tarqatish yoki kimnidir chetlatish kabi usullar kiradi, ya'ni to'g'ridan-to'g'ri jismoniy tajovuz o'rniga xulqni nazorat qilish vositalari ishlatiladi. Shuningdek, ayollarda erkaklarga nisbatan og'zaki tajovuz darajasi yuqoriroq bo'lishi qayd

etilgan (Chesler, 2001). Bu xatti-harakatlar ko'p ayollar ishongan ichki mizoginiyadan oziqlanadi. Natijada, ular zararli va og'riqli bo'lishi mumkin, jamiyatdagi an'anaviy jinsiy rollarga qarshi chiqqan yoki seksizmga qarshi gapirgan ayollar uchun zaharli muhit yaratadi. Xulosa qilib aytganda, ayollarning tajovuzi ko'proq yashirin va yumshoq ko'rinishlarda namoyon bo'ladi, lekin u jamiyat omillari ta'sirida shakllanib, gender tengligi uchun salbiy muhit yaratadi.

Ichki mizoginiyaning yana bir namoyoni ayollarning erkaklarga nisbatan boshqa ayollarga ko'proq ishonchsizlik bilan qarashlarida ko'rinadi. Bu paradoksal holat tarixan ayollarning shikoyatlari va tashvishlari «hayoliy, chalkash va yolg'on» deb baholanib, rad etilib kelgani bilan izohlanadi (Solnit, 2014). Erkaklarga ayollarga nisbatan ustunlik berish va erkak kasblari, qadriyatlari yoki ijtimoiy me'yorlariga ko'proq ahamiyat qaratish ichki mizoginiyaning odatiy natijasidir. Jamiyatimizda tabiatan erkaklarni qo'llab-quvvatlaydi, ayollarning ehtiyojlari esa ko'pincha ikkinchi darajali deb qaraladi (Han va boshq., 2023).

Boshqa ayollarga nisbatan adovat va ishonchsizlik ayollar hamjihatligini yo'qotadi va mavjud holatni saqlab qoladi. Ayollar boshqa ayollarga ishonmaganda, hamjihatlik va jamoaviy harakat imkoniyatlari zaiflashadi va jinsiy tenglik, shuningdek, seksizm, kamsitish va ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurashda zarur bo'lgan feministik harakat ro'yobga chiqmaydi. Ishonchsizlik mavjud bo'lsa, u munosabatlarni buzishi va bir-birini qo'llab-quvvatlash urinishlariga to'siq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, u erkaklar va ayollar o'rtasidagi mavjud kuch muvozanatsizligini ham mustahkamlaydi. Ayollar boshqa ayollarning tajriba va nuqtai nazarini shubha ostiga qo'yish orqali ayollarni chetga suradigan va ularning ovozini o'chiradigan patriarxal tuzilmalarni bilmasdan qo'llab-quvvatlashi mumkin, natijada jinsiy tengsizlik davom etadi va ayollar ezuvchi tizimlarga qarshi chiqish imkoniyatidan mahrum bo'ladi.

Bundan tashqari, ayollarning boshqa ayollarga ishonmaslik oqibatlari shaxsiy munosabatlardan tashqari keng ijtimoiy natijalarga ega. Masalan, ayollar bir-birini qo'llab-quvvatlash yoki himoya qilishdan tortinsa, bu turli sohalarda - siyosat, iqtisodiyot va ijtimoiy adolatda gender tengligiga erishish yo'lidagi taraqqiyotga to'siq bo'ladi. Tadqiqotlar shuningdek, feministlar, kasbiy faoliyat olib boradigan ayollar yoki ochiq-oydin jinsiy faol ayollarga nisbatan agressiya kuchayganini ko'rsatadi. Chunki ular patriarxal jamiyat va uning o'rnatilgan rol hamda me'yorlari uchun ko'proq tahdid sifatida qabul qilinadi. Aksincha, an'anaviy ayollar ushbu me'yorlarni mustahkamlovchi sifatida ko'riladi (Becker, 2010). Bu toifalardan og'ishgan shaxslar seksistik jamiyat me'yorlariga mos kelmagani uchun kattaroq ichki mizoginiyaga duch kelishi va shu sabab jazolanishi mumkin.

Brogaard (2020) ayollar orasidagi mizoginiyani to'rt toifaga ajratadi: «Puritanka, O'zini yomon ko'ruvchi, O'zini mensimas va Shayton Ayol». Puritanka ayollar an'anaviy feminalik rollaridan uzoqlashgan ayollarga adovat bilan qaraydilar; o'zini

yomon ko'ruvchi va o'zini mensimas ayollar ichki o'zini yomon ko'rishga berilgan va kognitiv dissonansni boshdan kechiradilar; Shayton ayollar esa o'zini boshqa ayollardan ustun va erkaklarga yaqinroq deb hisoblaydilar (Brogaard, 2020).

Xulosa qilib aytganda, ichki mizoginiya - bu ayollarning o'zlari patriarxal ishonch va munosabatlarni o'zlashtirish natijasida shakllanadi. U tashqi namoyon bo'lish va ichki his-tuyg'ular hamda xatti-harakatlarning keng ko'lamida ifodalanadi va jamiyat tuzilmalarida erkaklar hukmronligini mustahkamlaydi, shu tariqa ayollarning tizimli ezilishini patriarxal tuzilma doirasida saqlab qoladi.

Turli tadqiqotlar ichki mizoginiyaning ayollar ruhiy salomatligi uchun xavfli ekanini ko'rsatgan. Masalan, Shimanski va hammualliflar (2009) ichki mizoginiya va tashqi seksizm birgalikda kuzatilganda psixologik qiyinchiliklar bilan ijobiy bog'liqlikka ega ekanini aniqladilar. Internet orqali o'tkazilgan tadqiqot Daily Sexist Events Scale (Swim va boshq., 2001) asosida 274 geteroseksual ayol o'rtasida ichki mizoginiya, o'zini ob'yektlashtirish, an'anaviy jinsiy rollarni passiv qabul qilish va psixologik qiyinchiliklar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganildi. Tadqiqot natijalari Feministik terapiya nazariyasi tamoyillari (Worell & Remer, 1996) bilan uyg'un kelib, seksistik voqealar va ichki mizoginiya ayollarda psixologik qiyinchiliklarga olib kelishini ko'rsatdi (Szymanski va boshq., 2009).

Ayollarda o'zini ob'yektlashtirishning psixologik ta'sirini o'rgangan boshqa tadqiqotda MakKinli va Xayd (1996) uchta OBC shkalasi (Surveillance, Body Shame, Appearance Control Beliefs) hamda ovqatlanishga oid anketalarni qo'llab, tanani qadrlash va ovqatlanish buzilishlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgandilar. Bu tadqiqot natijalari seksizm va mizoginiyaga asoslangan tanani nazorat qilish yosh va o'rta yoshli ayollarda cheklovchi buzilgan ovqatlanish tartibi bilan bog'liq ekanini tasdiqladi (Moradi va boshq., 2005). Bu shuni anglatadiki, jamiyatning go'zallik standartlarini o'zlashtirgan va o'zini ob'yektlashtirgan ayollar ko'proq nosog'lom ovqatlanish xatti-harakatlariga moyil bo'ladilar. Mohiyatan, seksizm va mizoginiya ta'sirida shakllangan, erishib bo'lmaydigan ideallashtirilgan tanaviy standartlarga moslashishga bo'lgan kuchli bosim ayollarda sog'lom ovqatlanish odatlarining buzilishiga va salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Bunday xatti-harakat natijasi nafaqat jismoniy salomatlikka, balki ruhiy holatga, ijtimoiy munosabatlarga va hayot sifatining umumiy darajasiga juda yomon ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ular tashqi ko'rinishni ruhiy sog'lomlik va o'zini qabul qilishdan ustun qo'yadigan jamiyat me'yorlarini davom ettiradi.

O'zini obyektlashtirish bilan shug'ullangan ayollarda o'z tanasini muntazam kuzatish va nazorat qilish kuchayadi. Bu xatti-harakat ularning tashqi ko'rinishga haddan tashqari diqqat qaratishlariga va «faoliyatda to'liq va samarali ishtirok etish uchun zarur bo'lgan diqqatni buzish»ga olib keladi (Breines va boshq., 2008, 583-bet). Tashqi qiyofani nazorat qilishga vaqt va kuch sarflagan ayollar boshqa

vazifalarga diqqatni kamroq qaratadi va o'zini «erkakcha nazar» orqali ko'rishga moyil bo'lib qoladi.

O'zini obyektlashtirish hissiyotlariga ega bo'lgan ayollarda uyat va xavotir kuchayadi, yuqori motivatsiya holatini his qilish imkoniyatlari kamayadi, shuningdek, ichki tanaviy his-tuyg'ulardan xabardorlik pasayadi (Breines va boshq., 2008). Moradi va hammualliflar (2005) Objectification Theory (Fredrickson & Roberts, 1997) asosida ayollarda o'zini ob'yektlashtirish va ovqatlanish buzilishlari simptomlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishdi. Natijalar taxminlarga mos keldi: go'zallikni jinsiy ob'yekt sifatida ko'radigan ayollar ko'proq tanaviy uyat his qiladilar va ovqatlanishda buzilishga moyil bo'ladilar (Moradi va boshq., 2005).

O'zini obyektlashtirish jarayoni orqali ayollar patriarxal me'yorlar va intizomlar tomonidan mustahkamlangan jamiyat go'zallik standartlarini o'zlashtiradi. Bu standartlar ayol qadri faqat tashqi ko'rinishiga bog'liq degan fikrni o'rnatadi, natijada ayollar o'z tanalarini doimiy nazorat qilishga va ushbu noreal ideallarga moslashishga harakat qiladilar. Tashqi ko'rinishga haddan tashqari diqqat qaratish ayollarni hayotning boshqa jihatlaridan chalg'itadi, shu bilan birga ularning qadri faqat tashqi ko'rinishga bog'liq degan ishonchni mustahkamlaydi. Natijada, bu o'zini ob'yektlashtirish va ichki mizoginiya sikllarini davom ettiradi.

Erkakcha nazar ta'sirida doimiy kuzatuv ostida yashagan ayollar o'z tanalari haqida uyat va xavotir hislarini qabul qiladi hamda o'zini jamiyat intizomlari va baholashlari orqali ko'radi. O'zini ob'yektlashtirish va o'zini nazorat qilishga katta vaqt ajratgan ayollar shaxsiy erkinlik va mustaqillikka hissa qo'shishi mumkin bo'lgan faoliyatlarga kamroq resurs sarflaydilar. Shuni ham ta'kidlash lozimki, ayollar uchun «o'z-o'ziga g'amxo'rlik» ko'pincha salon yoki sportzallarga tashrif kabi go'zallik bilan bog'liq amaliyotlar orqali belgilanadi, aqliy yoki kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydigan faoliyatlar esa chetda qoladi. Bu tor qarashli ayollar tashqi ko'rinishni shaxsiy o'sish va rivojlanishdan ustun qo'yishi kerak degan fikrni yanada mustahkamlaydi. Faqat tashqi ko'rinishga e'tibor qaratgan holda, ayollar ko'nikma, bilim va umumiy farovonliklarini oshiradigan faoliyatlardan chalg'itiladi. Shu bois, ayollarni aql va kasbiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydigan, o'z-o'ziga g'amxo'rlik turlariga yo'naltirish juda muhim, chunki bu cheklovchi stereotiplarga qarshi chiqadi, feministik qo'llovni rivojlantiradi va ayollar uchun sog'lom ruhiy holat hamda jamiyatda kuchliroq mavqe yaratadi.

Findley va Piggot (2005) 20 yil avval Ichki mizoginiya shkalasini (Internalized Misogyny Scale) ishlab chiqqan va u keyinchalik turli tadqiqotlarda ayollardagi bu hodisani o'rganish uchun qo'llanilgan. Shkala dastlab lesbiyan ayollar bilan o'tkazilgan tadqiqotda ishlatilgan. U ichki mizoginiya bilan o'zini past qadrlash, depressiya hislari va psixologik qiyinchiliklar o'rtasidagi bog'liqlikni yaxshiroq anglash imkonini berdi. Onlayn so'rov tuzishda Ambivalent Sexism Inventory (Glick & Fiske, 1996) va Modern Sexism (Swim va boshq., 1995)dan olingan



savollar moslashtirildi va lesbiyan jamoasiga tarqatildi. Tadqiqot natijalari ichki mizoginiya darajasi yuqori bo'lgan ayollarda depressiya ko'payishi, o'zini qadrlashning pasayishi va psixoseksual muammolar kuchayishi haqida dalillar keltirdi (Findlay & Piggott, 2005).

Bu natijalar ichki mizoginiya nafaqat ayollarning o'z-o'zini qabul qilishiga, balki sezilarli emosional va psixologik qiyinchiliklarga ham ta'sir qilishini ko'rsatadi. Shuningdek, Findley va Piggotning lesbiyan jamoasi ustidagi tadqiqoti ichki mizoginiyaning kesishmalik (intersectional) jihatini ko'rsatadi, chunki u turli identichlik va tajribalarga ega ayollarga ta'sir qiladi. Jinsiy yo'nalishi asosida allaqachon marginallashtirilgan va kamsitishga duch keladigan lesbiyan ayollar ichki mizoginiyaning zararli ta'siriga ayniqsa yorqinroq duch kelishi mumkin.

Ichki mizoginiya shuningdek, erkaklarga yuqori emosional bog'liqlik va hayotdan umumiy qoniqishning pastligi bilan bog'lanadi, chunki o'z ijtimoiy identichligi uchun erkaklarga qarab yashaydigan ayollar boshqa ayollarni raqib sifatida ko'rib, ularni kamsitishi mumkin (Cowan va boshq., 1998). Kovan va hammualliflar (1998) ayollarning boshqa ayollarga nisbatan dushmanligini va uning shaxsiy hamda jamoaviy o'zini qadrlash, o'z-o'ziga ishonch, erkaklarga emosional bog'liqlik, yaqinlik, hayotdan qoniqish va shaxslararo (jinsiy) zo'ravonlikni qabul qilish bilan bog'liqligini o'rganish uchun uchta tadqiqot o'tkazdilar. Ushbu tadqiqotlarda jami 447 talaba ayol ishtirok etdi va Collective Self-Esteem Scale (Luhtanen & Crocker, 1992), Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965), Hostility Toward Women Scale (Check va boshq., 1985) hamda Hostility Toward Men Scale (Check va boshq., 1985) qo'llanildi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ayollardagi ichki mizoginiya ijobiy psixologik faoliyat va hayotdan qoniqish ko'rsatkichlari, shuningdek shaxsiy va jamoaviy o'zini qadrlash va o'z-o'ziga ishonch bilan bog'liqdir. Shu bilan birga, u shaxslararo zo'ravonlikni qabul qilish va erkaklarga emosional qaramlik bilan bog'liqlikka ega (Cowan va boshq., 1998). Tadqiqot shuni ham aniqladiki, o'zini qadrlashi yuqori bo'lgan ayollar boshqa ayollarga ko'proq uyg'un deb qabul qiladilar, kam qadrlaydigan ayollar esa o'zini farqli deb his qiladilar. Bu topilma shu nazariyani qo'llab-quvvatlaydi: patriarxal jamiyatda boshqa ayollar bilan identifikatsiya qilishdan qochgan bo'lsalar ham, ayollar ichki mizoginistik ishonchlari sababli o'zini qadrlash muammolariga duch keladilar. Patriarxal me'yorlar ustuvor bo'lgan jamiyatda ayollar o'z qadr-qimmatini pasaytiruvchi xabarlarini o'zlashtiradi, shuning uchun ba'zi ayollar boshqa ayollarga nisbatan salbiy munosabatda bo'lishi va ayollarga dushmanlik bilan qarashi ajablanarli emas (Cowan va boshq., 1998). Shubhasiz, patriarxatning eng kuchli psixologik quroli - uning universal xarakteri (Millet, 2000).

Bozkur (2020) ham ayollarda mizoginiyadan kelib chiqqan ichki seksizmni baholash uchun Ichki mizoginiya shkalasini ishlab chiqqan. Bu shkala beshta kichik

o'lovdan iborat: o'zini obyektlashtirish, tahqirlash, o'zligini yo'qotish/ichki hokimiyatsizlik, raqobat/o'zini ajratish va erkaklarni ustun qo'yish (Bozkur, 2020). Validlik va ishonchlilik tahlillari orqali bu shkalaning haqiqatan ham ishonchli o'lov vositasi ekani ko'rsatilgan. Shu bois u ayollarda ichki seksizmning ta'sirini boshqa o'zgaruvchilar bilan birga o'rgangan tadqiqotlarda qo'llanilgan (Bozkur, 2020).

Keyinroq, Bozkur va Jig (2022) yosh bolali ishchi onalarning ish bilan bog'liq aybdorlik hissini va uning ichki mizoginiya bilan bog'liqligini o'rganishga qaratilgan tasviriy va relyasion tadqiqot ishlab chiqdilar. Tadqiqot onlayn so'rov shaklida o'tkazilib, unda Maternal Employment Guilt Scale (Yüce-Selvi & Kantaş, 2019), Internalized Sexism Scale (Bozkur, 2020) va Demografik ma'lumotlar formasi qo'llanildi. Namuna sifatida 209 ishchi ona ishtirok etdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ishchi onalarda ish bilan bog'liq aybdorlik hissi ichki seksizmning quyidagi kichik o'lovlari bilan ijobiy bog'liq: o'zligini yo'qotish va ichki hokimiyatsizlik, o'zini ob'yektlashtirish, tahqirlash va erkaklarni ayollardan ustun qo'yish (Bozkur & Cig, 2022). Bu topilma ichki mizoginiya chuqur singib ketgan patriarxal jinsiy rollar bilan yaqindan bog'liqligini va ayollar o'z xatti-harakatlarini jamiyatning patriarxal me'yorlaridan og'ishgan deb his qilganda, uni o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmi sifatida ishlaydiganini tasdiqlaydi.

Shimanski va hammualliflar (2009) ichki mizoginiya va ichki seksizmning yana ikki shakli - o'zini ob'yektlashtirish va jinsiy rollarni passiv qabul qilish o'rtasidagi bog'liqlikni ham o'rgandilar. Internet orqali o'tkazilgan tadqiqotda 274 o'zini geteroseksual deb tan olgan ayol ishtirok etdi. Unda Daily Sexist Events Scale (Swim va boshq., 2001), Internalized Misogyny Scale (Findlay & Piggott, 2005), Self-Objectification Questionnaire (Noll & Fredrickson, 1998) va Feminist Identity Development Scale (Bargad & Hyde, 1991) qo'llanildi. Psixologik qiyinchiliklar Hopkins Symptom Checklist (Rosenberg, 2004) asosida baholandi. Tadqiqot natijalari Feministik terapiya nazariyasi (Worell & Remer, 1996) bilan uyg'un kelib, ichki mizoginiya ayollarda seksistik voqealar bilan psixologik azob va qiyinchiliklar o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytiradi, degan fikrni tasdiqladi (Szymanski va boshq., 2009).

Shundan so'ng, Shimanski va Xenriks-Bek (2014) ichki mizoginiya muammosiga ko'plab zulm turlari nuqtai nazaridan yondashib, jinsiy ozchilik ayollar orasida tashqi geteroseksizm, ichki geteroseksizm va ichki seksizm o'rtasidagi bog'liqlikni yengish strategiyalari orqali o'rgandilar. Tadqiqot zulm kesishuvi va ayollar ichki mizoginiya sabab qo'llaydigan ko'proq bosimli va reaktiv moslashuv uslublari o'rtasidagi bog'liqlikni tasdiqladi. Natijada, bu moslashuv uslublari ularning psixologik farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi (Szymanski & Henrichs-Beck, 2014).

Shuningdek, Erenog'lu va hammualliflar (2023) ichki mizoginiya va hayzdan oldingi sindrom (PMS) hamda dismenoreya o'rtasidagi bog'liqlikni o'lchash uchun tadqiqot o'tkazdilar. Tadqiqot o'zgaruvchilarni baholash uchun tasviriy va relyasion dizaynda tashkil etildi. U avvalgi adabiyotlarga asoslangan bo'lib, PMS va dismenoreyaning ko'pgina simptomlari psixologik va psixosomatik sabablar, shuningdek, ayollarga va hayzga nisbatan salbiy munosabatlardan kelib chiqishi ko'rsatilgan edi (Erenog'lu va boshq., 2023). Tadqiqot Internalized Misogyny Scale (Findlay & Piggott, 2005) va dismenoreya hamda PMS sindromini o'lchash uchun ishlab chiqilgan Likert shkalalari orqali o'tkazildi. Unda 487 ayol ishtirok etdi. Natijalar PMS va ichki mizoginiya o'rtasida kuchli va muhim bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Xususan, ichki mizoginiya darajasi yuqori bo'lgan ayollarda PMS simptomlari ko'proq uchraydi (Erenog'lu va boshq., 2023).

Yuqoridagi tadqiqotlarga asoslanib, ichki mizoginiya ayollar ruhiy salomatligiga sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatishi yaqqol ko'rinadi. Bu ta'sir ayollar hayotining turli jihatlariga kirib borib, ularning o'zini qabul qilishi, emosional farovonligi va umumiy psixologik faoliyatini izdan chiqaradi. Mizoginistik ishonchlarni ichkilashtirgan ayollar ko'pincha o'zini past qadrlashga duch keladi, o'zini beqadr deb his qiladi va o'zini kamsitadi, chunki ular patriarxal go'zallik standartlari va feminalik qadr mezonlarini qabul qiladilar.

Shuningdek, ichki mizoginiya ayollarda psixologik qiyinchiliklar va emosional beqarorlikni kuchaytiradi. Patriarxal intizomlar va jinsiy me'yorlarga moslashish bosimi ayollarda xavotir, depressiya va boshqa kayfiyat buzilishlariga olib kelishi mumkin, chunki ular jamiyat tomonidan qo'yilgan ziddiyatli talab va intizomlar orasida yo'l topishga majbur bo'ladilar. Ichki mizoginiya shuningdek, ayollarning agentlik va avtonomiya hissini buzishi, o'zini ifoda etish, maqsad sari intilish va o'z ehtiyojlari hamda manfaatlari uchun kurashish qobiliyatini cheklashi mumkin. Umuman olganda, ichki mizoginiyaning ayollar ruhiy salomatligiga ta'siri chuqur va ko'p qirrali bo'lib, ayollarning o'zini anglashi, emosional holati va shaxslararo munosabatlariga keng ko'lamda ta'sir ko'rsatadi.

Mizoginiyani butunlay yo'q qilish mumkinmi? Bu hodisa patriarxal madaniyatda shunchalik keng tarqalgan va chuqur singib ketganki, oson vazifa tuyulmaydi. Mizoginiya bilan qo'llab-quvvatlanadigan status-kvo gegemon patriarxal neoliberal tizim orqali targ'ib qilinadi va abadiylashtiriladi, u hayotimiz har bir jabhasiga kirib borgan. Bu tizim ayollarni o'zlarini raqib deb ishontirishga, ayollar o'rtasida ishonchsizlikni kuchaytirishga va feminizmni baxtsizlik va erkaklar tomonidan rad etilishga olib keladigan harakat sifatida ko'rsatishga xizmat qiladi.

Shunga qaramay, biz opa-singillik g'oyasiga intilishimiz mumkin va feministik nazariya jamiyatda bosqichma-bosqich o'zgarishlarni amalga oshirishga yordam berishi mumkin, bu esa o'zini yomon ko'rish hissini kamaytiradi va bizlarni tengroq kelajakka yetaklaydi. Beyrman va Amrxayn (2014) ta'kidlashicha, ayollarni

quvvatlantirish va ushbu xatti-harakatdan xabardorligini oshirish uchun feministik yondashuvni qabul qilish ilk foydali qadam hisoblanadi. Ayollarni o'z fikrlariga ishonishga undash ichki seksizmni yengishning muhim yo'lidir (Bearman & Amrhein, 2014). Bu yondashuv ta'lim tizimida samarali qo'llanilishi mumkin, qizlarni o'z nuqtai nazarlarini ifoda qilishda ishonchliroq qilish va o'zini qadrlashini oshirishga xizmat qiladi.

Ichki mizoginiyani kamaytirishning yana bir muhim jihati - barcha ayollar orasida hamjihatlik va opa-singillikni rivojlantirishdir. Beyrman va Amrxayn (2014) ta'kidlashicha, ayollar o'rtasida hamjihatlikni kuchaytirish ichki seksizmga qarshi davo sifatida xizmat qiladi, chunki ichki seksizm ayollar orasida raqobat hissini kuchaytiradi. Hamjihatlik seksizm va mizoginiya barcha ayollarga qanday ta'sir qilishini anglashni va uning oqibatlariga birgalikda qarshi turish imkonini beradi. Bu «har bir ayol o'z ehtiyojini qondirolmaydi» degan raqobatchi dunyoqarashga ziddir. Hamjihatlik va opa-singillikni o'rnatish ichki seksizmning zararli ta'sirlarini anglashni va ayollarni ozod qilish hamda qo'llash yo'lida o'zaro tushunish va hamkorlikka sodiq qolishni talab qiladi (Bearman & Amrhein, 2014).

Opa-singillik ayollarga o'z tajribalari yakka va shaxsiy emas, balki barcha ayollar patriarxat ostida ezilishdan aziyat chekishini anglatadi. Buni tushunish kuchliroq hamjihatlik hissini rivojlantiradi, unda ayollar bir-birini raqobatchi sifatida emas, balki qo'llab-quvvatlovchi sifatida ko'rishadi. Boshqa ayollarni «isterikaga berilgan», «aqldan ozgan» yoki «jirkanch» deb baholamasdan, ularni raqib emas, ittifoqchi sifatida ko'rish feministik harakatni mustahkamlaydi va ayollarni gegemon patriarxatga qarshi birlashishga yordam beradi.

Albatta, bu faqat ayollar ichki mizoginiya nima ekanini va uning qanday ishlashini anglay olsalargina mumkin bo'ladi. Bu ular barcha ayollarni teng ko'rishlari va har qanday xatti-harakatini ma'qullashlari kerak degani emas. Ammo ular o'z jinsiga nisbatan chuqur ildiz otgan nafrat nima uchun borligini tushunish orqali bu hisni qabul qilib, uni qisman yo'qotish yo'llarini izlay oladilar. Masalan, boshqa ayollarni tanqid qilish o'rniga ularni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish orqali ayollar ichki mizoginiya darajasini pasaytirishi va bu salbiy xatti-harakatni kamaytirishi mumkin.

Ichki mizoginiyaga samarali kurashish uchun Beyrman va Amrxayn (2014) quyidagi yondashuvlarni taklif etadi:

- Ayollar uchun yuqori standartlar qo'yish
- Ayollarga seksizmga nisbatan o'z g'azabini topish va ifoda etishda yordam berish
- Ayollarni rahbarlikka intilishga undash
- Ayollarga o'z tanasini ob'yekt emas, balki yashaydigan makon sifatida qabul qilishga yordam berish
- Ayollardan o'zlarini ustuvor qo'yishlarini kutmoq

- Ayollarning yo‘llarini va usullarini qadrlash
- Boshqa ayollarning hissiyotlari va tashvishlarini jiddiy qabul qilish
- Ayollarni o‘z fikriga ishonishga va ovozini baham ko‘rishga rag‘batlantirish
- Ayollarni tanqid qilmaslik, kamsitmaslik yoki ularning fikrlarini inkor etmaslik
- Ayollarni haqorat qilish holatiga guvoh bo‘linganda uni to‘xtatish
- Ayollarni birgalikda hamkorlik qilishga qo‘llab-quvvatlash (Bearman & Amrhein, 2014).

Bunday xatti-harakatlar ayollarda mizoginistik munosabatlarni kamaytirishga yordam berishi mumkin. Ular qo‘llov amaliyotlari va ta‘lim orqali joriy etilishi mumkin, masalan Paulo Freyrening onglilik nazariyasi orqali. Ta‘lim orqali qo‘llash (conscientization) tushunchasini Freyre (1970) o‘zining «Ezilganlar pedagogikasi» asarida ilk bor kiritgan. Gramshi kabi, Freyre ozodlikka erishish uchun odamlar madaniy harakat orqali onglilikka erishishlari lozim, deb hisoblaydi. Bu esa insonning uni ezib kelayotgan jamiyatda shaxs sifatida o‘zini anglashini nazarda tutadi (Freire, 1970). Pedagog sifatida Freyre ezilganlarda tanqidiy ongini rivojlantirishning muhimligini ta‘kidlaydi, bu jarayon mulohaza va amaliy harakat orqali amalga oshadi (Lloyd, 1972). Bunday qo‘llash ularga ichki zulmga qarshi kurashish uchun zarur aqliy kuch va tanqidiy tafakkur ko‘nikmalarini beradi. Jamiyatda ongli sub’yektlar sifatida o‘zini o‘rnatish orqali ezilgan omma yarim ongsizlik holatidan to‘liq anglangan holatga o‘tadi (Freire, 1970). Freyre nazariyasiga asoslanib, ta‘lim va shaxsiy rivojlanish orqali erishilgan o‘z-o‘zini anglash ayollarning shaxsiy ozodligi va qo‘llov uchun zaruriy shart, deb hisoblayman.

Monik Wittig ham o‘zining 1980 yilda chop etilgan mashhur «Ayol tug‘ilmaydi, ayol qilib qo‘yiladi» nomli essesinde shunday deydi: ezilish haqidagi xabardorlik faqat u bilan yuzma-yuz kelish emas, balki «ijtimoiy dunyoni kompleks qayta baholash, uni yangi tushunchalar bilan tubdan qayta tashkil etish»dir (Wittig, 2016, 52-bet). Jamiyatimizni patriarxal doiradan tashqarida qayta tashkil qilish uchun o‘z-o‘zini anglash holati mavjud tushunchalar va tamoyillarni chuqur qayta baholashni talab etadi.

Amalda, terapiyada Feministik nazariya nuqtai nazaridan kelib chiqib, Vorell va Remer (1996) Quvvatlantiruvchi Feministik Terapiya (EFT)ni qanday qilib ruhiy salomatlik sohasida qo‘llash mumkinligini konsepsiyalashtirgan. Bu usul ayollarni qo‘llash va tengsiz jamiyatda ezilgan holatda yashashlari haqida o‘z-o‘zini anglashini oshirishga qaratilgan. EFT 1970-yillarda ayollar ongini uyg‘otish guruhlari yuzaga kelganidan so‘ng ayollarning an‘anaviy muolajalardan noroziligiga javob sifatida ishlab chiqilgan (Worell & Remer, 1996). Ushbu tashvishlarga javoban ayollar uchun yangi psixologik yondashuvlar ishlab chiqildi va ular feministik psixologiya sifatida ta‘riflandi. Feministik psixologiya ayollar

patriarxat ostida ezilgan guruh ekanini tan oladi va ularni jamiyatdagi holatlaridan xabardor qilish orqali qo'llash zarurligini ta'kidlaydi.

Feministik psixologik amaliyotning prinsiplari quyidagilardan iborat: ayollarning shaxsiy va ijtimoiy identichliklari xilma-xilligiga e'tibor qaratish, ongni uyg'otishga qaratilgan yondashuv, mijoz va terapevt o'rtasida teng munosabatlar, ayollarni qadrlash va o'zini tasdiqlash jarayoni (Worell & Remer, 1996). Shu sababli, ushbu quvvatlantirish modeli an'anaviy terapiyadan farq qiladi: u bemor o'z holatini qabul qilishi kerak, deb emas, balki ezilishni anglash jarayoni orqali kuch topish va ijtimoiy o'zgarishlarni faollashtirishga qaratilgan. Barcha ayollar patriarxal jamiyatda omon qoluvchilar ekanini tan olgan holda (Worell & Remer, 1996), EFT ayollarda ichki mizoginiya haqida xabardorlikni oshirish, ularni bu hodisani tan olish, tahlil qilish va unga qarshi kurashishda yordam berishi mumkin. Opa-singillik, ayollar orasida o'zaro qo'llab-quvvatlash, kesishmalik va o'z-o'ziga g'amxo'rlik kabi feministik qadriyatlarni targ'ib qilish orqali bu yondashuv ayollar uchun ijobiy ta'sir ko'rsatishi va jamiyatda o'zgarishlarga turtki berishi mumkin.

Han va Li (2023) ham ayollar hamjihatligi va opa-singilligini ijtimoiy adolat uchun zarur shart deb hisoblaydi va ichki mizoginiyaga qarshi chiqish ezilishni yo'qotishda kuchli vosita bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi. Ular maslahatchilar uchun Feministik-Madaniy Yo'nalish va Ijtimoiy Kompetensiyalar modelini terapiya asosi sifatida taklif qiladilar. Model maslahatchilarning o'zini baholashiga katta ahamiyat qaratadi - ular o'zlarida ham ichki mizoginiya mavjud yoki yo'qligini tekshirishga undaladi. Standartlashtirilgan testlar yordamida maslahatchilar o'z og'ishlari maslahat jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini anglay oladilar (Han & Lee, 2023). Shuningdek, ular mijozlarda ichki mizoginiya dinamikasini to'liq tushunishi va feministik terapiyaga asoslangan samarali ko'nikmalar hamda intervensiyalardan foydalanishi kerak (Han & Lee, 2023). Ruhiy salomatlik mutaxassislari mijozlarni jamiyatdagi holati va ular duch kelayotgan ezilishlaridan xabardor qilish orqali quvvatlantirishga undaladilar. Bunday xabardorlik usullariga «teskari savollar» ham kiradi: ular mijozni o'z holatini yangi nuqtai nazardan ko'rib chiqishga chaqirib, jinslarni almashtirib tasavvur qilishga chorlaydi. Bunday «agarda...» savollari ayollar o'zlashtirgan seksistik gaplar, masalan, erkaklarni qadrlash yoki ayollarga ishonmaslik kabilarni anglashini oshiradi (Han & Lee, 2023).

Barcha feministik yondashuvlar harakat va ijtimoiy advokatlikning muhim ahamiyatini ta'kidlaydi va ayollarni ezuvchi ijtimoiy-madaniy omillarni hisobga oladi. Ular ayollarning azobini muhit kontekstidan tashqarida anglab bo'lmasligini ta'kidlaydi (Brown, 2018). Ushbu yondashuvlarni qo'llash ayollarga o'zini anglash va ichki mizoginiyani tan olish hamda unga qarshi turish orqali quvvatlanishga yordam beradi. Boshqa ayollar bilan ittifoqchi sifatida bog'lanish orqali resurslarni safarbar qilish, tajribalarni baham ko'rish va ovozlarni kuchaytirish mumkin, shu tariqa patriarxal tuzilmalarga qarshi chiqish va gender tengligi uchun kurashish

imkoniyati paydo bo'ladi. Bu jamoaviy quvvatlanish hissi hamjamiyat va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratadi, ayollarga ezuvchi tizimlarga qarshi turish va ularni yo'qotish uchun kuch va barqarorlik beradi.

## **Xulosalar**

Ushbu maqolada ayollardagi ichki mizoginiyaning asosiy sabablari va uning ichki namoyon bo'lishlari tahlil qilindi. Ichki mizoginiya o'zining ko'p qirrali tabiati bilan dastlab anglanmay qolishi mumkin. Biroq uning keng ta'siri jamiyatimizning barcha jabhalariga kirib borgan bo'lib, biz yashab turgan gegemon patriarxal tizimda chuqur ildiz otgan. Ichki mizoginiyaning oqibatlari jiddiy bo'lib, ayollarning ruhiy farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ular duch kelayotgan tizimli ezilishni abadiylashtiradi. Ayollar erkaklardan past ko'rilmaydigan adolatliroq jamiyatni tasavvur qilish uchun mizoginiyaning ahamiyatini tan olish va unga qarshi chiqish zarur. Afsuski, mizoginiya ko'pincha ikkinchi darajali masala sifatida chetga suriladi, Mann (2019, 280-bet) ta'kidlaganidek: «Mizoginiya qiz-ayollarni so'zma-so'z va ko'chma ma'noda o'ldirishi, ko'p odamlar uchun yetarli ogohlantiruvchi omil bo'lmayapti».

Mizoginiya - bu har kuni eshitadigan dahshatli feminisidlarning sababi, ish joyida va shaxsiy hayotda (ijtimoiy reproduksiyada) erkaklar va ayollar o'rtasidagi ulkan tengsizliklarning manbai, ko'plab mamlakatlarda ayollar uchun asosiy inson huquqlarining yo'qligi va maxsus ravishda ayollarga qaratilgan urush jinoyatlarining doimiy sodir etilishiga olib keluvchi omildir. Shuning uchun ichki mizoginiyaga qarshi kurashish zarur: bu ayollarni qo'llashga, ruhiy salomatlik natijalarini yaxshilashga, gender tengligini ilgari surishga, inklyuziv jamoalarni rivojlantirishga va ezuvchi tizimlarga qarshi turishga yordam beradi.

Ichki mizoginiyani tan olish va unga qarshi chiqish orqali ayollar o'z huquqlarini himoya qilish va gullab-yashnashi mumkin bo'lgan adolatliroq va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishda muhim rol o'ynaydilar. Bu muammoni tahlil qilish orqali biz ayollardagi ushbu xatti-harakatga hissa qo'shadigan asosiy omillarni aniqlab, ularni bartaraf etishimiz mumkin. Men ishonch bilan aytamanki, shunday yo'l tutish jamiyat me'yorlari va tuzilmalarida transformasion o'zgarish uchun yo'l ochadi.

## **REFERENCES**

Angelone, D. J., Cantor, N., Marcantonio, T., & Joppa, M. (2021). Does sexism mediate the gender and rape myth acceptance relationship? *Violence Against Women*, 27(6- 7), 748-765. <https://doi.org/10.1177/1077801220913632> Aristotle. (1944). *Aristotle in 23 volumes, Vol. 21* (H. Rackham, Trans.). Harvard University Press.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:greekLit:tlg0086.tlg035.perseus-eng1>

Bargad, A., & Hyde, J. S. (1991). Women's studies: A study of feminist identity development in women. *Psychology of Women Quarterly*, 15(2), 181–201. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1991.tb00791.x>

Bearman, S., & Amrhein, M. (2014). Girls, women, and internalized sexism. In E. J. R. David (Ed.), *Internalized oppression: The psychology of marginalized groups* (pp. 191-225). Springer Publishing Company.

Bearman, S., Korobov, N., & Thorne, A. (2009). The fabric of internalized sexism. *Journal of Integrated Social Sciences*, 1(1), 10–47.

Becker, J. C. (2010). Why do women endorse hostile and benevolent sexism? The role of salient female subtypes and internalization of sexist contents. *Sex Roles*, 62(7–8), 453–467. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9707-4>

Bleier, R. (1984). *Science and gender: A critique of biology and its theories on women*. New York: Pergamon Press.

Bosch, E., Ferrer, V. A., & Gili, M. (1999). *Historia de la misoginia [History of misogyny]*. Anthropos Editorial. Barcelona, Spain.

Bozkur, B. (2020). Developing the Internalized Sexism Scale for Women: A validity and reliability study. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 5(11), 1981–2028. <https://doi.org/10.35826/ijoecc.289>

Bozkur, B., & Cig, O. (2022). Examining the relationship between maternal employment guilt and internalized sexism in mothers with preschool children. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 51(3), 1721–1738. <https://doi.org/10.14812/cufej.1125337>

Breines, J. G., Crocker, J., & Garcia, J. A. (2008). Self-objectification and well-being in women's daily lives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(5), 583–598. <https://doi.org/10.1177/0146167207313727>

Brogaard, B. (2020). Baby, it's in your nature: Misogyny, femininity, and female filth. In *Hatred* (pp. 82-95). Oxford University Press.

Brown, L. S. (2018). *Feminist therapy*. American Psychological Association.  
Caballé, A. (2019). *Breve historia de la misoginia. [Brief History of Misogyny]*

Ariel. Cerbara, L., Ciancimino, G., & Tintori, A. (2022). Are we still a sexist society? Primary socialisation and adherence to gender roles in childhood. *International Journal of Evteeva Internalized Misogyny The Journal of Integrated Social Sciences ~ ISSN 1942-1052 ~ Volume 14(1) 2024 - 104 - Environmental*



Research and Public Health, 19(6), Article 3408.  
<https://doi.org/10.3390/ijerph19063408>

Check, J. V., Malamuth, N. M., Elias, B., & Barton, S. (1985). On hostile ground. *Psychology Today*, 19(4), 56–61.

Chesler, P. (2001). *Woman's inhumanity to woman*. Lawrence Hill Books. Cowan, G., Neighbors, C., & DeLaMoreaux, J. (1998). Women's hostility toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 22, 267–284

Crenshaw, K. (1991). Race, gender, and sexual harassment. *Southern California Law Review*, 65, 1467

David, E. J. R. (2014). *Internalized oppression*. Springer Publishing Company. De Beauvoir, S. (1949). *Le deuxième sexe* [The Second Sex]. Gallimard. Dehlin, A. J. (2019). Young women's sexist beliefs and internalized misogyny: Links with psychosocial and relational functioning and political behavior. *Psi Chi Journal of Psychological Research*, 24(4), 255–265. <https://doi.org/10.26076/1b06-7b77>

Dworkin, A. (1983). *Right-Wing Women*. General Publishing Co. Limited.

Edwards, C. (2019). Overcoming imposter syndrome and stereotype threat: Reconceptualizing the definition of a scholar. *Communications on Stochastic Analysis*, 18, Article 3. <https://doi.org/10.31390/taboo.18.1.03>

Erenoğlu, R., Sözbir, Ş. Y., & Erenel, A. Ş. (2023). Is there a relationship between internalized misogyny and premenstrual syndrome and dysmenorrhea in young women? A descriptive-relational study. *Journal of Obstetrics and Gynecology Research*, 49(8), 2157–2163. <https://doi.org/10.1111/jog.15719>

Faludi, S. (1991). *Backlash: The undeclared war against American women*. Three Rivers Press. Findlay, B., & Piggott, M. (2005). Double jeopardy: Lesbians and the legacy of multiple stigmatized identities. *Australian Journal of Psychology*, 57, 85.

Fredrickson, B. L., & Roberts, T.-A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173–206. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00108.x> Freire, P. (1970). Pedagogy of the oppressed. In *Toward a sociology of education* (pp. 374– 386). Routledge.

Gargam, A., & Lançon, B. (2020). *Histoire de la misogynie* [History of misogyny]. Les Éditions Arkhé. Glick, P., & Fiske, S. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>

Gramsci, A. (1971). Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Eds.).

Lawrence & Wishart. Hacker, H. M. (1951). Women as a minority group. *Social Forces*, 30, 60–69. Evteeva Internalized Misogyny The Journal of Integrated Social Sciences ~ ISSN 1942-1052 ~ Volume 14(1) 2024 - 105 –

Han, E., Hoffman, L., & Wood, S. M. (2023). Using the internalized misogyny scale across sexual orientations: Measurement invariance and item factor analysis. *Sex Roles*, 88, 290–304. <https://doi.org/10.1007/s11199-023-01357-x>

Han, E., & Lee, I. (2023). Empowering women in counseling by dismantling internalized sexism: The feminist-multicultural orientation and social justice competencies. *Journal of Mental Health Counseling*, 45(3), 213–230. <https://doi.org/10.17744/mehc.45.3.03>

Haraway, D. (1978). Animal sociology and a natural economy of the body politic, part II: The past is the contested zone: Human nature and theories of production and reproduction in primate behavior studies. *Signs*, 4(1), 37–60. <http://www.jstor.org/stable/3173324>

Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1–27. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x>

Kosut, M. (2012). *Encyclopedia of gender in media*. SAGE Publications.

Lewin, K. (1948). Self-hatred among Jews. In *Resolving social conflicts and field theory in social science* (pp. 133-142).

Harper and Row. Lloyd, A. S. (1972). Freire, conscientization, and adult education. *Adult Education*, 23(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/074171367202300101>

Lorde, A. (2007). The master's tools will never dismantle the master's house. In *Sister outsider: Essays and speeches* (pp. 110-114). Crossing Press. (Original work published 1984).

Luhtanen, R., & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(3), 302–318. <https://doi.org/10.1177/0146167292183006>

Manne, K. (2019). *Down girl: The logic of misogyny*. Oxford University Press.

Marx, K., & Engels, F. (1974). *The German Ideology* (2nd ed.).

Lawrence & Wishart. McKinley, N. M., & Hyde, J. S. (1996). The objectified body consciousness scale: Development and validation. *Psychology of Women Quarterly*, 20, 181–215. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1996.tb00467.x>

Mendez, L. (2007). *Antropologia Feminista [Feminist Anthropology]*. Editorial Sintesis. Merriam-Webster. (n.d.). Misogyny. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved June 6, 2024, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/misogyny>

Millett, K. (2000). *Sexual politics*. University of Illinois Press. Moradi, B., Dirks, D., & Matteson, A. V. (2005). Roles of sexual objectification experiences and internalization of standards of beauty in eating disorder symptomatology: A test and extension of objectification theory. *Journal of Counseling Psychology*, 52(3), 420–428. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.3.420>

Morris, J. (1974). *Conundrum*. Faber and Faber Limited. Evteeva Internalized Misogyny The Journal of Integrated Social Sciences ~ ISSN 1942-1052 ~ Volume 14(1) 2024 - 106

Noll, S. M., & Fredrickson, B. L. (1998). A meditational model linking selfobjectification, body shame, and disordered eating. *Psychology of Women Quarterly*, 22, 623–636. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1998.tb00181.x>

Parmelee, M., & Codd, E. (2023). *Women @ Work 2023 Report*. Deloitte. Prilleltensky, I., & Gonick, L. (1996). Politics change, oppression remains: On the psychology and politics of oppression. *Political Psychology*, 17(1), 127–148. <https://doi.org/10.2307/3791946>

Richardson-Self, L. (2018). Woman-hating: On misogyny, sexism, and hate speech. *Hypatia*, 33(2), 256–272. <https://doi.org/10.1111/hypa.12398>

Riutort, B. (2021). *Bucles neoliberales y neoconservadores [Neoliberal and neoconservative loops]*. Icaria Editorial.

Rosellini, R. A., & Seligman, M. E. P. (1976). Failure to escape shock following repeated exposure to inescapable shock. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 7(3), 251–253. <https://doi.org/10.3758/BF03337180>

Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t01038-000>

Rosenberg, M. (2004). Hopkins Symptom Checklist. In L. R. Derogatis (Ed.), *Handbook of psychological assessment* (pp. 417-426).

Lawrence Erlbaum Associates Publishers. <https://psycnet.apa.org/record/2004-12702-070> Rouse, J. (1996). Feminism and the social construction of scientific knowledge. In L. H. Nelson & J. Nelson (Eds.), *Feminism, science, and the philosophy of science* (pp.195–215). Springer Netherlands. [https://doi.org/10.1007/978-94-009-1742-2\\_10](https://doi.org/10.1007/978-94-009-1742-2_10)

Sakalli-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı [Sexism: Attitudes towards women and men and ambivalent sexism theory]. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11–12), 1–20.

Serano, J. (2019). Transmisogyny primer. Retrieved May 20, 2019, from <https://www.juliaserano.com/av/TransmisogynyPrimer-Serano.pdf> Shapiro, F. R. (1985). Historical notes on the vocabulary of the women's movement. *American Speech*, 60(1), 3–16. <https://doi.org/10.2307/454643> Solnit, R. (2014). Men explain things to me. Granta Books.

Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 199–214. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.2.199>

Swim, J. K., Hyers, L. L., Cohen, L. E., & Ferguson, M. J. (2001). Everyday sexism: Evidence for its incidence, nature, and psychological impact from three daily diary studies. *Journal of Social Issues*, 57(1), 31–53. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00200>

Szymanski, D. M., Gupta, A., Carr, E. R., & Stewart, D. (2009). Internalized misogyny as a moderator of the link between sexist events and women's psychological distress. *Sex Roles*, 61(1–2), 101–109. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9611-y> Evteeva Internalized Misogyny The Journal of Integrated Social Sciences ~ ISSN 1942-1052 ~ Volume 14(1) 2024 - 107

Szymanski, D. M., & Henrichs-Beck, C. (2014). Exploring sexual minority women's experiences of external and internalized heterosexism and sexism and their links to coping and distress. *Sex Roles*, 70(1–2), 28–42. <https://doi.org/10.1007/s11199-013-0329-5>

Wirth, L. (1945). The problem of minority groups. University of Chicago Press. Wittig, M. (1982). The category of sex. *Feminist Issues*, 2(2), 63–68. <https://doi.org/10.1007/BF02685553> Wittig, M. (2016). Whole reorganization with new concepts.

In C. McCann & S.-K. Kim (Eds.), *Feminist theory reader: Local and global perspectives* (4th ed., pp. 763–774).

Routledge. Worell, J., & Remer, P. (1996). *Feminist perspectives in therapy*. John Wiley & Sons, Inc. World Health Organization. (n.d.). Gender and health. Retrieved June 6, 2024, from <https://www.who.int/health-topics/gender>

Yüce-Selvi, Ü., & Kantaş, Ö. (2019). The psychometric evaluation of the maternal employment guilt scale: A development and validation study. *Iş, Güç: The Journal*

of Industrial Relations & Human Resources, 21(1), 27–52.  
<https://doi.org/10.4026/issguc.543449>

## Mualliflar

**Mariya Yevteyeva** - Gumanitar fanlar bo'yicha bakalavr darajasini Open universitetida olgan, inson kognitsiyasi va evolyutsiyasi bo'yicha magistr darajasini esa Balear orollari universitetida tamomlagan. Hozirda Balear orollari universitetida (Ispaniya) inson kognitsiyasi va evolyutsiyasi yo'nalishida falsafa doktori ilmiy darajasi bo'yicha tadqiqotchi-doktorant hisoblanadi. Uning tadqiqotlari gender, migratsiya va inson kognitsiyasiga qaratilgan. U siyosiy falsafaga ixtisoslashgan PRAXIS guruhi hamkori hisoblanadi.  
**Manzil:** Maria Evteeva, Department of Social Philosophy, University of the Balearic Islands, Carretera de Valldemossa, km 7.5, Nord, 07122 Palma, Mallorca, Spain. **Elektron pochta:** maria.evteeva@uib.cat

---

**Lukresiya Burjes** - Balear orollari universiteti, Falsafa kafedrasida ma'naviy falsafa bo'yicha dotsent. Lukresiya Burjes CNEAI tomonidan uchta ijobiy tadqiqot davri bahosiga ega. U 2001 yilda Balear orollari universitetida falsafa bo'yicha Ph.D. darajasini olgan. Bir necha marta Kaliforniya universiteti (Irvin)da professor sifatida faoliyat yuritgan. U ma'naviy falsafa, gender tadqiqotlari, evolyutsion epistemologiya va jinsiy dimorfizm bo'yicha tadqiqot olib boradi. Lukresiya Burjes Balear orollari universiteti (UIB)da amaliy falsafa bo'yicha PRAXIS tadqiqot guruhi a'zosi. Doktor Burjes Balear orollari universiteti (UIB)dagi Inson sistemikasi laboratoriyasi (LSH) direktori hisoblanadi. U asosan falsafa va evolyutsiyaga qaratilgan o'n uchta milliy tadqiqot loyihasida ishtirok etgan. Shuningdek, u R+D+i loyihasi «Biologik reproduksiya, ijtimoiy reproduksiya va jamoat maydoni» (REPRODUCE, PID2020-115079RB-I00) rahbari (IP1) hisoblanadi.

**Manzil:** Dr. Lucrecia Burges, Department of Social Philosophy, University of the Balearic Islands, Carretera de Valldemossa, km 7.5, Nord, 07122 Palma, Mallorca, Spain. **Elektron pochta:** lburges@uib.es

---

**Tomeu Sales Gelabert** - Balear orollari universitetida ma'naviy va siyosiy falsafa bo'yicha assistent-professor; 2009 yilda Balear orollari universitetida falsafa bo'yicha Ph.D. darajasini olgan. Uning doktorlik dissertatsiyasi «Modernlik, siyosat va globallashuv. Ulrix Bekning ijtimoiy va siyosiy nazariyasi» mavzusida yozilgan va cum laude darajasi bilan baholangan. Shuningdek, u Balear orollari

*universitetida (2007) inson kognitsiyasi va evolyutsiyasi bo'yicha magistrlikka ega. U falsafa (2003) va siyosiy fanlar hamda ma'muriyat (UNED, 2020) bo'yicha ham oliy ma'lumotga ega. 2005-2009 yillarda Ispaniya Ta'lim va fanlar vazirligidan FPI ilmiy grantini olgan va uning doirasida Lyudvig Maksimilian universiteti (Myunxen)da professor Ulrix Bek rahbarligida (2007 yil aprel-avgust) tadqiqot ishlarini amalga oshirgan. U Balear orollari universitetida Falsafa va Ijtimoiy ish kafedrasida amaliy falsafa bo'yicha PRAXIS tadqiqot guruhi a'zosi. Tadqiqotchi sifatida u bir qator I+D+I loyihalarida qatnashgan. Shuningdek, xalqaro, milliy va mintaqaviy anjumanlarda ma'ruzachi sifatida ishtirok etgan.*

**Manzil:** Dr. Tomeu Sales Gelabert, Department of Social Philosophy, University of the Balearic Islands, Carretera de Valldemossa, km 7.5, Nord, 07122 Palma, Mallorca, Spain. **Elektron pochta:** tomeu.sales@uib.es